

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА ЕКОНОМІКИ
Кафедра державно-правових дисциплін
денне відділення

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра на тему:

«МІСЦЕ ПРАВОВОЇ ЛІНГВІСТИКИ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК»

Виконав: магістр II курсу
спеціальності 081 «Право»
Делієргієв Юрій Геннадійович

Керівник: к.ю.н., доцент кафедри
державно-правових дисциплін факультету
права та економіки
Арабаджи Наталя Борисівна

Рецензент: д.ю.н., професор кафедри
державно-правових дисциплін факультету
права та економіки
Манько Денис Григорович

Одеса – 2022 рік

АНОТАЦІЯ

Делієргієв Ю. Г. Місце правової лінгвістики в системі юридичних наук. – На правах рукопису.

Дипломна робота магістра, спеціальність 081 «Право», Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2022 рік.

Кваліфікаційна робота магістра присвячена дослідженню нового напрямку юриспруденції – правової лінгвістики, яка знаходиться на перетині двох наук. Об'єктом даного напрямку виступає взаємодія мови та закону, юридичний аспект мови. В роботі розкриваються особливості мови права та засоби її тлумачення. Окрема увага приділяється юридичній термінології та її складовим елементам. Серед прикладних аспектів правової лінгвістики виділяють роль ефективності актів тлумачення норм права та окремі шляхи вдосконалення мовної підготовки майбутніх правознавців, як представників закону загалом.

У вступі подається основна мета та завдання дипломного дослідження, визначені предмет, об'єкт та задачі, особливості методологічної системи та надано характеристику структури і змісту роботи.

Перший розділ «Правова лінгвістика як новий міждисциплінарний напрямок юриспруденції» присвячено аналізу методологічних особливостей становлення правової лінгвістики, оскільки дана галузь носить міждисциплінарний характер, що є результатом взаємодії права та мови. Окрема увага приділена особливостям становлення та розвитку правової лінгвістики в Україні. Визначаються основні характерні риси мовної політики в Україні та засоби його забезпечення.

Другий розділ «Мова як основний інструмент юридичної лінгвістики» присвячено дослідженню мови права та її інструментарію. Так, мова права характеризується набором певних лінгвостилістичних параметрів, які водночас слугують і вимогами до сучасного юридичного тексту., ця робота може і повинна бути ефективною. Встановлено, що тлумачення правових норм носить юридичний характер та потребує особливої уваги, коли система суспільних

відносин ще недостатньо стабільна й потребує впорядкування державою. Визначено поняття, основні риси й функції юридичних термінів. Виявлено особливості функціонування законодавчих термінів.

Третій розділ «Прикладні аспекти дослідження правової лінгвістики» присвячено дослідженню проблемних моментів забезпечення ефективності актів тлумачення норм права та виявленню шляхи вдосконалення мовної підготовки майбутніх правознавців.

Ключові слова: право, мова, законодавство, термін, лінгвістика, юрлінгвістика, мова права, правнича мова, правова лінгвістика, юридична техніка, тлумачення права, ефективність права, термінологія, мовна політика.

SUMMARY

Deliergiev Y. G. The place of legal linguistics in the system of legal sciences. – On the rights of the manuscript.

Master's thesis, specialty 081 «Law», International Humanitarian University, Odesa, 2022.

The master's qualification work is dedicated to the study of a new direction of jurisprudence - legal linguistics, which is at the intersection of two sciences. The object of this direction is the interaction of language and law, the legal aspect of language. The work reveals the peculiarities of the language of law and the means of its interpretation. Special attention is paid to legal terminology and its constituent elements. Among the applied aspects of legal linguistics, the role of the effectiveness of acts of interpretation of legal norms and separate ways of improving the language training of future legal scholars as representatives of the law in general are highlighted.

The introduction presents the main goal and tasks of the diploma research, defines the subject, object and tasks, features of the methodological system, and provides a description of the structure and content of the work.

The first chapter “Legal linguistics as a new interdisciplinary direction of jurisprudence» is devoted to the analysis of methodological features of the formation of legal linguistics, since this field is interdisciplinary in nature, which is the result of the interaction of law and language. Particular attention is paid to the peculiarities of the formation and development of legal linguistics in Ukraine. The main characteristic features of the language policy in Ukraine and the means of its provision are determined.

The second chapter «Language as the main tool of legal linguistics» is devoted to the study of the language of law and its tools. Thus, the language of law is characterized by a set of certain linguistic and stylistic parameters, which at the same time serve as requirements for a modern legal text., this work can and should be effective. It has been established that the interpretation of legal norms has a legal character and requires special attention when the system of social relations is not yet

sufficiently stable and needs to be regulated by the state. Concepts, main features and functions of legal terms are defined. Difficulties in the functioning of legislative terms have been revealed.

The third section «Applied aspects of the study of legal linguistics» is devoted to the study of problematic aspects of ensuring the effectiveness of acts of interpretation of legal norms and ways of improving the language training of future legal scholars have been identified.

Keywords: law, language, legislation, term, linguistics, legal linguistics, language of law, legal language, legal linguistics, legal technique, interpretation of law, effectiveness of law, terminology, language policy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ЛІНГВІСТИКА ЯК НОВИЙ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ НАПРЯМОК ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	11
1.1. Методологічні особливості становлення правової лінгвістики.....	11
1.2. Розвиток правової лінгвістики в Україні.....	20
1.3. Правове забезпечення мовної політики в українській державі.....	25
РОЗДІЛ 2. МОВА ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	35
2.1. Мова права та сфера її використання.....	35
2.2. Тлумачення норм права та її значення.....	44
2.3. Юридична термінологія та її специфіка.....	55
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	74
3.1. Проблемні аспекти забезпечення ефективності актів тлумачення норм права.....	74
3.2. Шляхи вдосконалення мовної підготовки майбутніх правознавців.....	88
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Case of Niemietz v. Germany, Application no 72/1991/324/396, Council of Europe: European Court of Human Rights, 16 December 1992. URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887> (дата звернення: 22.10.2022).
2. Mozhovyi L., Slabouz V., Sushchenko I. The Linguistic Turn and its Role for Philosophy and Linguistics at the end of the 20th – the Beginning of the 21st Century. *Вісник Донбаського державного педагогічного університету*. 2019. № 2 (11). С. 6-14.
3. Shapo, Helen S. et all. Writing and analysis in the law. 3-rd ed., Westbury, New York, The Foundation Press, Inc. 1995. P. 66. (дата звернення: 22.10.2022).
4. Александров А.С. Введение в судебную лингвистику / А.С. Александров. – Н. Новгород: Нижегородская правовая академия. – 2003. – С. 420.
5. Алексеев С.С. Общая теория права: учебник. М.: ТК Велби, Проспект, 2008. 576 с.
6. Артикуца Н. Лінгвістичний інструментарій законопроектів. URL : <http://lawdrafting.org/lingvistichnij-instrumentarij-zakonoproektuvannya/> (дата звернення: 22.10.2022).
7. Артикуца Н.В. Культура правотворчості і мова. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6301/Artykutsa_Kul'tura_pra_votvorchosti_i_mova.PDF (дата звернення: 22.10.2022).
8. Артикуца Н.В. Юридична лінгвістика як новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень: веб-сайт. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2461> (дата звернення: 22.10.2022).
9. Атанасова И. О характеристике термина. *ВТУ имени Святых Кирилла и Мефодия* : ежегодные лингвистические чтения 15 ноября 2003 года. Велико-Терново: Изд-во ВТУ, 2004. С. 7–12.
10. Бабаев В.К. Теория современного советского права: фрагменты лекций и схемы. Н. Новгород, 1991. 155с.

11. Баранов В.М. Законодательная дефиниция как общеправовой феномен. *Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: материалы Международного «круглого стола»* / под ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркивского, Г. О. Матюшкина. Н. Новгород, 2007. С. 32.
12. Беляева О.М. Толкование норм права. *Ученые записки казанского государственного университета. Гуманитарные науки*. 2007. Т. 149. кн.6. С. 39-47.
13. Бержель Ж.-Л. Общая теория права. Пер. с фр. Москва: Издательский дом NOTA BENE 2000. 576 с.
14. Беседна Л.Л. Визначення юридичного терміна як елемента законодавчої системи. *Інформація і право*. 2011. № 3(3). С. 34 – 40.
15. Беседна Л.Л. Визначення юридичного терміна як елемента законодавчої системи. *Інформація і право*. 2011. № 3(3). С. 34 – 40.
16. Беседна Л.Л. До питання особливості законодавчої мови. *Інформація і право*. 2012. № 3. С. 22-28
17. Білоус О. Поняття тлумачення як елемента правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 132–136.
18. Бобровник С.В. Правознавство. *Юридична енциклопедія: В 6 т. К., 2003. Т. 5. С. 46;*
19. Булаховський Л.А. Вибрані праці: в 5 т. К.: Наукова думка, 1975. Т.1.: Загальне мовознавство. 496 с.
20. Буркацький Л.К. Складання процесуальних документів на захист прав та інтересів громадян: комент., позовні заяви, скарги: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 288 с.
21. Вайсгербер Л. Родной язык и формирование духа. Москва, 2004. 232 с.
22. Варга Чаба. Загадка права и правового мышления / Пер. с англ. и венгр.; Сост. и науч. ред. М.В. Антонова. СПб.: ИД «Алеф-Пресс», 2015. 395 с.

23. Васильев А.М. Правовые категории: методологические аспекты разработки системы категорий теории права. М.: Юрид. лит., 1976. 264 с.
24. Ведерников Ю.А. Теория держави і права. К.: Центр навч літ-ри, 2005. 224с.
25. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. ООН ; Конвенція, Міжнародний документ, Заява від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 22.10.2022).
26. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». К., 2000. 17 с.
27. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
28. Гдакович М.С. Висвітлення проблем правничої термінології на сторінках журналу «Часопись Правнича» (1889–1912). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Юридична»*. 2013. Вип. 2. С. 463–472.
29. Глузман С.А. Наука и философия: Жизнь в искривленном пространстве. СПб.: Алетейя, 2010. 296 с.
30. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ, Дух і літера, 2016. 760 с.
31. Головатий С.П. Верховенство права. У 3-х книгах. Київ: «Фенікс», 2006. 1730 с.
32. Гончаров В.В. Динамічне тлумачення юридичних норм. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 27. Львів: СПОЛОМ, 2013. 252 с.*

33. Гумбольдт В. фон. Характер языка и характер народа. Язык и философия культуры; [пер. с нем.]. Москва: Прогресс, 1985. С. 370–381.
34. Даниленко В.П. Русская терминология : опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. 246 с.
35. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага: Наклад українського університету в Празі, 1923. Т. 1. 381 с.
36. Завальнюк В.В. Антропологічне осягнення правової реальності: юриспруденція на перетині епох: монографія. О.: Юрид. Л-ра, 2012. 208 с.
37. Законодавство: проблеми ефективності / В. Б. Авер'янов, С. В. Бобровник, В. В. Головченко [та ін.]. К. : Наук. думка, 1995. 229 с.
38. Земляная Т.Б., Павлычева О.Н. Классификация юридических терминов. Режим доступа: [//www.paedagogia.ru/attachments/article/107/zemlyanaya_pavlicheva.doc](http://www.paedagogia.ru/attachments/article/107/zemlyanaya_pavlicheva.doc) (дата звернення: 22.10.2022).
39. Канделаки Т Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий. *Проблемы языка науки и техники: Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии*. М.: Наука, 1970. С. 230–236.
40. Карпенко Ю.О. Традиції та новаторство в розвитку українського іменника. *Мовознавство, 2009*. Вип. 3-4. С. 5-11.
41. Касьянов В. В., Нечипуренко В. Н. Социология права. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. 480 с.
42. Керимов Д.А. Общая теория государства и права: Предмет, структура, функции. Москва : Юрид. лит., 1977. 134 с.
43. Ковальський В.С. Правотворчість : теоретичні та логічні засади. К.: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
44. Козюбра М.І. Юридичне тлумачення: проблеми методології. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2014. Т. 155. С. 3-8.
45. Колоколов Я.Н. Аутентическое официальное толкование норм права: теория, практика, техника: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01

«теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Нижний Новгород, 2011. 36 с.

46. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.10.2022).

47. Костенко О. І. Тлумачення актів адміністративного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 209 с.

48. Кравченко С.П. Предметна сфера правничої лінгвістики. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 63-66.

49. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: Посібник. К.: Парламентське вид-во, 2006. 528 с.

50. Кривошеїн В. Ризик як атрибут політики. *Політичний менеджмент*. 2004. С. 38–47.

51. Куць О.М. Мовна політика в державотворчих процесах України: навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. 275 с.

52. Лазарев В. В. Эффективность правоприменительных актов. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1975. 207 с.

53. Лапаева В. В. Социология права. М.: Норма, 2008. 336 с.

54. Лапаева В.В. Методология изучения эффективности действия законодательства в процессе правового мониторинга. *Законодательство и экономика*. 2008. № 10. С. 6

55. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права. М.: ИКД Зерцало-М, 2002. 288с.

56. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. М.: КомКнига, 2006. 382 с.

57. Лінгвістична експертиза: підручник; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ Київський університет, 2021. 244 с.
58. Лісовський П.М. Суспільна риторика: навч. посібник. К.: Кондор, 2012. 244 с.
59. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. М.: Изд-во АН СССР, 1961. 247 с.
60. Ляшук А.М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов: Автореф. дис. канд. ... філол. наук: 10.02.17 / Київський нац. лінгвістичний ун-т. К., 2007. 22 с.
61. Марчук В.М., Корольков О.В. Теорія держави і права: навч. посібник. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 416 с.
62. Матета О.А. Мовна політика в Україні: національна консолідація чи політичний ризик. *Історико-політичні студії*. 2013. № 1. С. 113-121.
63. Медведчук В. Питання ефективності чинного законодавства. *Право України*. 1998. № 6. С. 69.
64. Мелькин А. А. Формирование юридических понятий в российской правовой системе : дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук. М., 2008. 164 с.
65. Мінченко О.В. Юридико-лінгвістична теорія як складова загальнотеоретичної правничої науки: пропедевтичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Право. Т. 63. 2021. С. 22–26.
66. Молибога М.П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С. 42 – 46.
67. Настасяк І.Ю. Тлумачення правових норм: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 336 с.
68. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо

відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/na03d710-16/para3#n3> дата звернення: 22.10.2022).

69. Опотяк С.З. Основні принципи тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2010. Вип. 1. С. 19–24.

70. Осійчук М.С. Глокалізація як чинник модернізації державного управління. URL <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10omsmdu.pdf> дата звернення: 22.10.2022).

71. Офіційні мови Європейського Союзу. URL https://uk.wikipedia.org/wiki/Офіційні_мови_Європейського_Союзу дата звернення: 22.10.2022).

72. Павлишин О.В. Оптимізація правозастосовчої діяльності: теоретико-правові та логікофілософські засади : навчальний посібник. Київ : Київський нац. ун-т внутрішніх справ, 2008. 123 с.

73. Питання українського правопису : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF> (дата звернення: 22.10.2022).

74. Подорожна Т.С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції: монографія. Львів: ПАІС, 2009. 196 с.

75. Прадід Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: Навч. посібник. Сімферополь, 2002. 104 с.

76. Прадід Ю.Ф. Становлення юридичної лінгвістики як окремої науки в Україні (короткий огляд). Юридична лінгвістика: Темат. бібліограф. Довідник. Сімферополь, 2003.— С. 3-10.

77. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Харків, 2011. 19 с
78. Прийма С.В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3 (16). С. 10-16.
79. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.11 р. № 2938-VI *Офіційний вісник України*. 2011. № 10.
80. Про державну мовну концепцію: Указ Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (дата звернення: 22.10.2022).
81. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 22.10.2022).
82. Про інформацію: Закон України 02.10.1992 № 2657-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/print> (дата звернення: 22.10.2022).
83. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 596-р. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80> (дата звернення: 22.10.2022).
84. Рабінович М.П. Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1(52). С. 13-21.
85. Рабінович П., Дудаш Т. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2007. № 1 (88) С. 17–28

86. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии: Сборник*. М.: Наука, 1961. С. 47–51.
87. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 <http://www.ccu.gov.ua/docs/516> (дата звернення: 22.10.2022).
88. СімонокВ. П. Мовна підготовка — невід’ємна складова частина фахової підготовки юриста. *Вісн. Нац. ун-ту внутрішніх справ*. 2003. Вип. 21. Ч. 2. С. 219-221
89. Скороходько Е.Ф. Сучасна англійська терминологія: Навч. пос. К.: УІЛМ, 2002. – 76 с.
90. Соболева А. Каноны толкования в праве. *Российская юстиция*. № 10. 2000. с. 44–49.
91. Теорія держави і права : підручник. за ред. С. Л. Лисенкова. К.: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
92. Теплюк М.О. Введення закону України в дію: проблема правового регулювання. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Prip/2010_9/Tepluk (дата звернення: 22.10.2022).
93. Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: монография. Харьков: Факт. 2000. 608с.
94. Фомина Л.Ю. Унификация нормативной правовой терминологии: Дис. на соискание науч. степени канд. юрид. Наук. Саранск, 2006. – 187 с. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.dissercat.com/.../unifikatsiya-normativnoi-pravovoi-terminologii> (дата звернення: 22.10.2022).

95. Хворостянкіна А.В. Законодавчі дефініції у правовій теорії та законотворчій практиці: досвід Німеччини та можливості його використання. *Право України*. 2010. № 1. С. 148 – 154.
96. Чернікова Л.Ф. Шляхи удосконалення мовної підготовки майбутніх правознавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/108206/38-Chernikova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.10.2022).
97. Чулінда Л.І. Українська правнича термінологія: навч. посібник. К.: Магістр–XXI сторіччя, 2005. 112 с.
98. Шебанов А.Ф. Повышение творческой роли права — важное направление общетеоретических исследований. *Актуальные проблемы теории социалистического государства и права*. М., 1974. С. 121.
99. Шемшученко Ю.С. Український парламентаризм у світі загальносвітових тенденцій. *Правова держава*. Вип. 24. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 5. (С. 3–5).
100. Шереметьев А.А. Проблема терминологии в правоустанавливающих актах, регулирующих отношения в образовательной сфере. URL: <http://sibac.info/2009-07-01-10-21-16/99-arhiv-statej/2012/08-2012> (дата звернення: 22.10.2022).
101. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. К.: Вид-во Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. – Т. 6: Т6. 2004. 768 с.
102. Юридична лінгвістика як наука і навчальна дисципліна. *Право України*. 2002. № 7. С. 102-106.